

УДК: 330.101.54

С.Г. Дрига,

к.е.н., генеральний директор Українського фонду підтримки підприємництва

МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ЗРОСТАННЯ ГЕТЕРОГЕННОСТІ

Формування ринкових відносин в Україні поставило перед науковцями-економістами та фахівцями ряд складних теоретичних та практичних проблем, які потребують всебічного наукового дослідження. Серед них особливе місце займають питання управління процесами розвитку підприємництва як однієї з ключових ланок становлення ринкової економіки. Спроба форсованого використання досвіду країн з розвинутою ринковою системою без урахування українських реалій не привела до бажаних результатів: втрачена керованість економікою, понижена передбаченість реакції суб'єктів ринку на перетворення, що проводяться, росте поляризація груп населення, звужується сфера матеріального виробництва в промисловості і сільському господарстві, погіршуються умови життя населення.

Щоб запобігти якомога більшій кількості помилок, які неминучі при утворенні нової течії в економіці України, спочатку слід повчитися на злетах та падіннях інших країн в цій сфері й зрозуміти, які умови для розвитку підприємництва, особливо, малого та середнього, необхідні в нашій державі. Визначення таких умов є базою щодо формування стратегії державної економічної політики розвитку сфери малого та середнього підприємництва. Однак цьому обов'язково має передувати проведення аналізу реального стану системи вітчизняного підприємництва, в тому числі й у його складових секторах. Задача ускладнюється тим, що власного досвіду розвитку ринково-конкурентного підприємництва, тим більше малої економіки в її сучасному розумінні, Україна не має.

Президентські укази, постанови КМ України, інші документи державних інститутів центрального та регіонального управління, в яких йдеться про стан та плани щодо розвитку малого та середнього підприємництва (МСП), переважені кількісними показниками, що характеризують його позитивну динаміку: щорічне збільшення кількості малих підприємств та ФО-СГД, збільшення найманих працівників у підприємницькому середовищі, кількість МСП на 1000 населення країни. Частково такі показники могли би бути показниками розвитку, якщо би досягалися в межах програми стратегічного розвитку цим сектором економіки. Проте, оскільки ці показники характеризують природно-стихийний процес становлення МСП в Україні, вважати їх показниками розвитку недостатньо коректно так, як і робити на цій підставі оцінки щодо позитивних чи негативних тенденцій у розвитку МСП.

Діагноз вітчизняного підприємницького організму - і великого, і середнього, і малого - більш точно може бути встановлений у порівнянні його з більш розвинутим і більш міцним економічним організмом, який слід обрати в якості умовного стандарту. Вибір такого стандарту є суб'єктивним моментом. Однак орієнтація на показники розвитку МСП в тій чи іншій країні, чи групі країн, які досягли найвищої економічної та соціальної результативності, десятиліттями впроваджують цільові державні програми економічного розвитку цього підприємницького сектора та задають тональність світовим процесам у цій сфері, наближує до об'єктивності оцінки стану українського МСП, отримані методом порівняльного аналізу з кращими зразками.

Такий аналіз не тільки доречний, але й цілком сучасний. Конкуренція у підприємницькому середовищі викликала появу такого методу в конкурентній боротьбі, як «бенчмаркінг». Цей метод означає такий підхід у плануванні діяльності компанії, який припускає безперервний процес оцінки рівня продукції, послуг та методів роботи, які забезпечують високі результати ефективності, вивчає та оцінює все найкраще в інших організаціях-конкурентах з метою використання отриманих знань в роботі своєї організації. На міждержавному рівні в питанні розвитку підприємництва бенчмаркінг й означає орієнтацію на найкращі зразки державного управління у цих питаннях (продукт) та найвищі показники ефективного розвитку всієї системи підприємництва (результат).

Загальні кількісні показники, що характеризують динамічні зрушення у підприємницькому середовищі в цілому та в його секторальних складових, фіксуються щорічно світовою статистикою. При цьому тільки один кількісний показник констатується як такий, що характеризує якість державних програм розвитку МСП, – показник зростання загальної чисельності зайнятості в країні. Це логічно витікає з головної цільової установки всіх без виключення сучасних світових державних програм сприяння розвитку малого та середнього підприємництва, яка полягає у використанні державним менеджментом МСП як інструмента у вирішенні проблем зайнятості та боротьби з безробіттям.

Щодо визначення оптимальної кількості малих підприємств для повноцінного функціонування національної ринкової системи питання є досить проблематичним.

Цей показник залежить від конкретних потреб конкретних товарів і послуг, рівня розвитку ринкової трансформації, якісних характеристик підприємницьких структур. На мій погляд, кількісні критерії малого підприємництва не можуть слугувати виразниками проблеми, що розглядається в книжці. Потрібна кількість МСП визначається еволюційно у контексті утвердження малого та середнього бізнесу. Більш вагомими постають якісні їх показники-характеристики, у зв'язку з чим доцільно проаналізувати їх розвиток, місце й частку в суспільному виробництві та структурі української економіки у співставленні з аналогічними показниками, здобутими провідними країнами.

Націленість України наблизитися до європейських цінностей та здобутків, чітко визначена державна політика щодо євроінтеграції та наміри щодо вступу держави до континентального союзу країн, досвід Європи у розбудові державних інститутів сприяння розвитку малої економіки та, головним чином, значні ефекти, що відображають цей розвиток – все це є тим підґрунтям, яке цілком логічно дає підстави провести бенчмаркетингові оцінки стану вітчизняного малого та середнього підприємництва на підставі статистичних даних, що характеризують ці процеси в країнах-членах ЄС.

Таблиця 1.

Кількість суб'єктів малого та середнього підприємництва на 1000 населення та кількість зайнятих на одному підприємстві в країнах ЄС, Норвегії та Україні у 2007 році [2, 3]

Показник	Населення млн.	Кількість підприємств малої та середньої бізнесу на 1000 населення одиноць			Кількість зайнятих на одному підприємстві, осіб					
		Всього	Мікро	СМП та ССП	Всього	Мікро	Малі	Середні	СМП та ССП	Великі
Всього по ЄС 12	104,5	40	37	3	6	2	20	101	4	803
Всього по ЄС 15	390,8	42	38	4	7	2	19	100	4	1062
Всього по ЄС 27	495,3	41	38	3	6	2	19	100	4	1003
Австрія	8,2	35	31	4	9	2	19	94	6	828
Бельгія	10,5	39	36	3	6	2	20	97	4	1016
Велика Британія	61,0	25	22	3	12	3	18	100	6	1337
Греція	11,2	75	73	2	3	2	18	84	2	984
Данія	5,5	38	33	5	8	2	19	92	6	883
Іспанія	41,0	67	62	5	5	2	20	94	4	942
Ірландія	4,4	21	18	3	11	3	20	125	8	733
Італія	60,1	66	63	3	4	2	18	95	3	961
Люксембург	0,5	50	42	8	9	2	17	50	6	796
Нідерланди	16,4	32	28	4	9	3	23	106	6	1160
Німеччина	82,2	20	16	4	12	3	19	100	8	1013
Португалія	10,7	81	77	5	4	2	19	95	3	746
Фінляндія	5,3	38	35	3	6	2	20	116	4	904
Франція	64,5	36	33	3	6	2	20	101	4	1113
Швеція	9,3	58	55	3	5	1	22	107	3	1027
Болгарія	7,7	34	31	3	8	2	20	108	6	727
Естонія	1,3	32	26	6	10	3	20	113	8	593
Кипр	0,8	59	54	5	5	2	19	41	4	232
Литва	2,3	34	29	5	9	1	19	98	7	666
Латвія	3,5	35	31	4	8	2	20	97	6	723
Мальта	0,4	88	83	5	4	1	17	96	3	347
Польща	38,2	40	38	2	5	2	22	102	4	823
Румунія	22,4	19	17	2	10	2	20	101	6	849
Словачія	5,5	8	6	2	22	4	18	101	12	854
Словенія	2,0	47	44	3	6	2	19	104	4	725
Угорщина	10,0	56	53	3	4	2	19	103	3	873
Чехія	10,4	90	86	4	4	1	20	101	3	804
Норвегія	4,8	56	51	5	5	2	19	97	4	759
Україна	46,1	56	48	8	5	2	6	106	3	1083

З даних, наведених у таблиці 1, видно, що показник кількості МСП на 1000 населення у європейських країнах - це лише констатація факту, яка ніяким чином не дає відповіді на питання про їх оптимальну чисельність для результативно діючої національної економічної системи. Хоча дані приведені за 2007 рік, ці пропорції зберігаються у європейських країнах багато років, рідко відхиляючись лише на одиницю або в бік збільшення, або зменшення цього показника. Тобто ці кількісні пропорції щодо кількості МСП на 1000 населення є достатньо стійкими. Однак визначити за цим показником результативність тієї чи іншої національної економічної системи не можливо. Велика Британія, Німеччина та Ірландія мають найменший рівень цього показника серед країн – ЄС15, відповідно 25, 20 та 21 МСП на 1000 населення своїх країн. Проте рівень економічного розвитку та інноваційного потенціалу цих країн, що загальновідомо, один з найвищих у світі.

Чехія, Мальта та Португалія мають найбільші показники кількості МСП на 1000 населення – відповідно 90, 88 та 81 підприємство, проте суттєво відстають за

рівнем економічного розвитку від провідних європейських країн. Щодо показників середньої кількості зайнятих на одному підприємстві за їх розмірами, то тут взагалі всі країни мають майже рівні показники, в тому числі й по економіці України. Тому й щорічне зростання показника кількості СМП на 1000 населення України, який досягнув у 2007 році 56 підприємств, не коректно оцінювати зі спрощеної позиції: «чи більше, тим краще».

Для розуміння, якими реальними здобутками володіє сучасне українське підприємництво, зіставимо показники його результативності з аналогічними показниками, що характеризують розвиток підприємництва в середньому по 27 країнах Європейського Союзу – ЄС27 та групі країн ЄС12 (7 країн цієї групи складають постсоціалістичні та 3 пострадянські країни). Витримуючи прийняту методичку розрахунків показників результативності економічної діяльності суб'єктів підприємництва, що була використана у попередніх параграфах, розрахуємо аналогічні показники, що відображають їх ефекти у вітчизняному підприємстві. Такими показниками оберемо показники обсягів товарообороту, доданої вартості, прибутку, капітальних інвестицій на одного найманого працівника в Україні у 2007 році та його середньомісячну заробітну плату. Розраховані такі вартісні показники приведемо до загальноєвропейської грошової одиниці за середньорічним курсом 2007 року - €1 до 7,7 грн.

Таблиці 2, 3, 4 складені таким чином, щоб читачеві було зручно самостійно зробити порівняння показників економічної результативності, що досягнуті у 2007 році суб'єктами підприємництва в Україні, з середньостатистичними показниками по групі країн ЄС12, ЄС15 та ЄС27, а також порівняти ці показники з досягненнями національних систем підприємництва у кожній країні. Показники розвитку підприємництва у Норвегії (ця країна не є членом європейського співтовариства) приведені з огляду на їх значне перевищення аналогічних середньостатистичних показників по групі країн Старого Світу – ЄС15.

Таблиця 2.

Обсяги товарообороту на одного найманого працівника на мікропідприємствах та підприємства-СПД в країнах Європейського Союзу, Норвегії та в Україні у 2007 році [1, 2, 4].

Товарооборот на одного найманого працівника, € тис.	Всього по ЄС15	Австрія	Бельгія	Велика Британія	Греція	Данія	Іспанія	Ірландія	Італія	Люксембург	Нідерланди	Німеччина	Португалія	Фінляндія	Франція	Швеція	Норвегія
Всі підприємства	201	209	335	218	128	247	150	348	181	344	233	191	99	275	234	225	374
Мікро	127	149	240	143	93	293	97	281	106	333	124	115	61	184	193	172	384
Малі	181	198	335	203	158	225	139	268	192	300	231	137	97	225	217	198	273
Середні	242	246	430	265	223	249	200	368	283	280	338	195	132	289	238	242	380
Малі та Середні	172	194	315	196	121	253	127	308	157	303	212	148	85	229	214	200	343
Великі	259	242	374	244	158	235	226	427	292	402	277	257	161	342	266	267	445

Товарооборот на одного найманого працівника, € тис.	Всього по ЄС12	Всього по ЄС27	Болгарія	Естонія	Кіпр	Латвія	Литва	Мальта	Польща	Румунія	Словенія	Словаччина	Угорщина	Чехія	Україна
Всі підприємства	84	179	53	137	108	65	61	70	84	65	111	126	108	97	24
Мікро	55	113	39	150	90	59	32	64	50	51	53	90	65	54	5
Малі	90	166	55	142	125	66	56	95	100	73	106	133	109	97	22
Середні	93	207	53	133	146	74	60	80	101	62	96	148	117	126	32
Малі та Середні	75	153	48	141	108	66	50	74	72	62	103	120	90	85	25
Великі	104	231	68	122	111	59	88	61	110	71	121	139	153	125	28

Найближча до України за показниками розвитку підприємництва група європейських країн – це група, до якої входять країни Прибалтії та недавно прийняті до ЄС країни Центральної Європи. Серед країн ЄС12 найслабкіші показники розвитку підприємництва має Болгарія. У порівнянні з болгарськими показниками українські підприємства за обсягами реалізованої продукції та валових інвестицій на одного найманого працівника демонструють удвічі менший показник по всіх суб'єктах підприємництва.

Відстає й рівень середньомісячної заробітної плати найманих працівників у всіх сегментах вітчизняного підприємництва від рівня оплати праці у Болгарії. Що стосується оцінки рівня економічних результатів українського підприємництва у співставленні з середніми показниками по групі ЄС12, то

Таблиця 3.

Середньомісячна заробітна плата одного найманого працівника на мікропідприємствах та підприємства-СПД в країнах Європейського Союзу, Норвегії та в Україні у 2007 році [2, 4].

Середньомісячна заробітна плата одного найманого працівника € тис.	Всього по ЄС 15	Австрія	Бельгія	Бельгія Бразилія	Греція	Данія	Іспанія	Ірландія	Італія	Луксембург	Нідерланди	Німеччина	Португалія	Фінляндія	Франція	Швеція	Норвегія
Всі підприємства	2,68	2,80	3,29	2,99	1,23	3,33	1,79	2,86	1,95	3,35	2,82	3,02	1,11	3,72	3,56	3,24	4,53
Мікро	1,41	1,60	1,58	1,88	0,69	1,97	1,24	1,86	0,99	1,98	1,79	1,67	0,83	1,71	1,78	2,49	2,41
Малі	2,62	2,75	3,33	2,78	1,67	3,35	1,93	2,38	2,32	3,33	2,89	2,58	1,10	4,10	3,66	3,18	4,55
Середні	3,13	3,21	3,88	3,33	2,00	3,64	2,18	3,00	2,97	3,33	3,31	3,08	1,39	4,31	3,98	3,45	5,10
Малі та Середні	2,21	2,45	2,63	2,58	1,00	2,97	1,63	2,50	1,65	2,93	2,52	2,45	1,02	3,26	3,03	2,98	3,86
Великі	3,62	3,64	4,54	3,48	2,45	4,01	2,39	3,38	3,27	4,07	3,43	3,87	1,54	4,38	4,41	3,69	5,88

Середньомісячна заробітна плата одного найманого працівника € тис.	Всього по ЄС 12	Всього по ЄС 27	Болгарія	Естонія	Кіпр	Латвія	Літва	Мальта	Польща	Румунія	Словачка	Словенія	Угорщина	Чехія	Україна
Всі підприємства	0,67	2,30	0,26	0,98	1,50	0,56	0,60	1,03	0,55	0,49	0,94	1,68	0,87	0,90	0,13
Мікро	0,35	1,21	0,09	0,83	0,93	0,45	0,38	1,22	0,26	0,29	0,32	1,01	0,58	0,35	+
Малі	0,67	2,32	0,19	0,69	1,49	0,43	0,67	1,25	0,51	0,43	0,98	1,59	0,88	1,08	0,09
Середні	0,72	2,58	0,19	1,48	2,03	0,44	0,67	1,08	0,66	0,44	1,10	2,05	1,02	1,08	0,15
Малі та Середні	0,54	1,89	0,18	1,00	1,34	0,43	0,56	0,88	0,39	0,38	0,95	1,48	0,76	0,74	0,13
Великі	0,93	3,13	0,48	0,93	2,32	0,98	0,67	0,75	0,91	0,66	0,93	2,07	1,23	1,23	0,23

очевидно їх двох-чотириохкратне відставання від цієї групи країн. По відношенню до показників групи провідних європейських країн ЄС15 це відставання стає більш ніж десятикратним.

Таблиця 4.

Середньорічний обсяг валових інвестицій на одного найманого працівника на мікро-та підприємствах-СПД в країнах Європейського Союзу, Норвегії та в Україні у 2007р. [2, 4].

Середньомісячна заробітна плата одного найманого працівника € тис.	Всього по ЄС 15	Австрія	Бельгія	Бельгія Бразилія	Греція	Данія	Іспанія	Ірландія	Італія	Луксембург	Нідерланди	Німеччина	Португалія	Фінляндія	Франція	Швеція	Норвегія
Всі підприємства	9,1	13,8	13,3	10,0	6,0	18,2	5,6	23,0	7,1	8,9	7,7	5,4	6,9	11,5	11,7	14,1	32,9
Мікро	8,5	12,8	14,8	7,8	3,0	35,5	3,8	54,0	4,3	7,1	4,9	7,3	5,6	13,7	18,4	22,4	63,2
Малі	6,5	10,4	13,3	6,7	7,4	13,4	5,2	9,0	6,0	8,4	7,7	4,7	5,3	8,2	6,1	9,1	17,2
Середні	9,2	17,1	15,5	10,8	8,0	16,4	6,3	12,0	8,9	11,2	10,8	6,4	9,3	12,9	8,7	14,5	24,5
Малі та Середні	8,1	12,6	14,5	8,3	4,3	20,0	4,6	23,0	5,5	7,0	7,0	6,1	6,6	11,7	11,5	15,9	36,0
Великі	11,3	16,2	10,9	12,0	13,0	13,3	9,5	23,0	14,2	12,2	9,3	8,0	8,4	11,3	12,0	11,1	23,0

Середньомісячна заробітна плата одного найманого працівника € тис.	Всього по ЄС 12	Всього по ЄС 27	Болгарія	Естонія	Кіпр	Латвія	Літва	Мальта	Польща	Румунія	Словачка	Словенія	Угорщина	Чехія	Україна*
Всі підприємства	5,8	8,5	4,6	9,4	5,5	6,7	5,1	7,0	3,8	9,2	9,3	10,1	6,4	5,1	2,9
Мікро (СПД до 10 осіб)	3,3	10,1	3,6	10,0	2,5	5,4	4,6	4,7	1,2	7,1	3,8	6,0	3,5	3,3	4,0
Малі	4,9	6,2	4,6	8,3	2,0	5,1	4,0	5,2	3,1	6,4	5,9	9,5	6,3	4,3	2,4
Середні	5,6	8,4	4,6	8,8	5,3	5,3	4,0	8,8	3,9	6,4	8,8	8,2	9,7	5,7	2,6
Малі та Середні	4,4	7,4	4,2	9,0	3,0	5,2	4,2	5,9	2,3	6,6	7,6	7,6	5,7	3,9	2,8
Великі	9,1	10,9	5,7	11,1	18,6	5,9	8,0	13,7	7,3	13,4	11,2	9,9	9,4	7,8	3,1

Найбільш драматичне уявлення про рівень українського підприємництва у форматі визначених показників результативності дають графічні конструкції. На відміну від графіків, що характеризують економічні результати кожної зі складових системи підприємництва у Європі, графіки, що демонструють їх відповідний рівень у економічній системі України, приведені без урахування великої сукупності мікропідприємств, яку утворюють ФО-СГД. Це пов'язано з відсутністю офіційних статистичних даних, за якими можна було б розрахувати показники прибутковості, середньомісячної заробітної плати, створеної додаткової вартості та отримати інформацію щодо обсягів інвестування у цьому сегменті малої вітчизняної економіки.

На підставі даних Держкомстату щодо прибуткових та збиткових підприємств в Україні у 2007 році (див. таблицю 5) проведені розрахунки показників прибутку та доданої вартості на одного найманого працівника в розрізі великих, середніх, та малих вітчизняних підприємств. Отримані дані дозволили визначити рівень підприємницького середовища в Україні по відношенню до середніх показників двох груп європейських країн ЄС12 та ЄС27. Прийнятий за одиницю кожний з обраних показників економічної результативності українських підприємств дав можливість отримати показник їх відхилення від аналогічних показників у визначених групах європейських країн, які зведені у таблиці 6 та на підставі яких побудовані наступні п'ять графіків.

Таблиця 5.

Основні показники ефективності підприємств-СПД в Україні у 2007 році [2]

Суб'єкти підприємницької діяльності	Середньорічна кількість найманих працівників, тис. осіб	Фонд оплати праці, млн. грн.	Середньомісячна заробітна плата, грн./€	Фінансовий результат (сальдо), млн. грн.	Прибуток на одного найманого працівника, тис. грн./€ тис.	Додана вартість, млн. грн.	Додана вартість на одного найманого працівника, тис. грн./€ тис.
Усього	9 075,2	140 948,6	1 294,27/€ 168	121 593,6	13,4 / € 1,7	262 542,2	28,9 / € 3,8
По великих СПД	3 131,2	66 157,3	1 760,69/€ 229	50 369,4	16,1 / € 2,1	116 526,7	37,1 / € 4,8
По середніх СПД	4 269,8	60 971,0	1 189,97/€ 155	73 071,1	17,1 / € 2,2	134 042,1	31,4 / € 4,1
По малих СПД	1 674,2	13 820,3	687,91/€ 89	- 1 846,9	- 1,1 / - € 0,14	11 973,4	7,2 / € 0,9
По середніх та малих	5 944,0	74 791,3	1 048,55 / € 136	71 224,2	12,0 / € 1,6	146 015,5	24,6 / € 3,2

Таблиця 6.

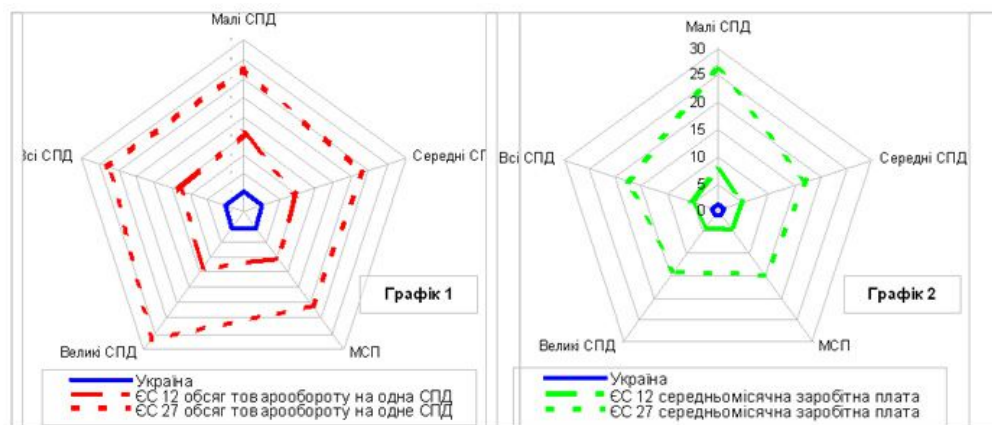
Співвідношення показників ефективності діяльності СПД у розрахунку на одного найманого працівника в Україні та аналогічних показників СПД у ЄС 12 та ЄС 27*

Суб'єкти підприємницької діяльності	До країн ЄС 12					До країн ЄС 27				
	Обсяг товарообороту	Середньомісячна заробітна плата	Прибуток	Додана вартість	Середньорічний обсяг інвестицій	Обсяг товарообороту	Середньомісячна заробітна плата	Прибуток	Додана вартість	Середньорічний обсяг інвестицій
По малих СПД	4,1	7,4	**	17,7	2,0	7,5	25,7	**	46,4	2,6
По середніх СПД	2,9	4,8	4,3	4,5	2,2	6,5	17,2	8,1	11,9	3,2
По середніх та малих	3,0	4,2	4,6	4,3	1,6	6,1	14,5	10,4	12,3	2,6
По великих СПД	3,7	4,0	7,7	5,7	2,9	8,3	13,6	10,1	12,3	3,5
Усього	3,5	5,2	6,0	4,8	2,0	7,5	17,7	10,7	12,1	2,9

* Рівень відповідного показника в Україні прийнятий за одиницю

** Загальний фінансовий показник (сальдо) СМП в Україні від звичайної діяльності до оподаткування має від'ємний результат.

Показники економічної результативності вітчизняних підприємств, прийняті за одиницю, формують рівносторонній п'ятикутник, що знаходиться в середині графіків, а констеляція точок за межами цього п'ятикутника показує, наскільки перевищує середній відповідний показник європейських підприємств по групі країн ЄС12 та ЄС27 рівень українських підприємств. Так, за обсягом реалізованої продукції на одного найманого працівника українське мале та середнє підприємство (СМП та ССП разом) майже у 2,5 рази менше реалізують продукції та надають послуг, а у порівнянні з середнім цим показником по всьому ЄС – менш ніж у 6 разів (графік 1). Щодо показника розміру середньомісячної заробітної плати, то тут дистанція відставання набула такої глибини, що перетворює у пустопорожні дефініції будь-які розмови щодо мотиваційних аспектів малого підприємництва в українському варіанті. Відставання за цим показником малих підприємств в Україні більше ніж у 25 разів (!) від середнього показника рівня середньомісячної заробітної плати в країнах Європейського Союзу і у 7,4 рази менший за показник по групі країн ЄС12 (графік 2).

Не менш провальне відставання українських підприємств і щодо показників, що характеризують рівень продуктивності праці: обсяги прибутку та доданої вартості на одного найманого працівника. Як видно з графіків 3 та 4, за цими показниками сфера малого та середнього підприємництва в Україні поступається країнам ЄС12 більш ніж у 4 рази, а по відношенню до країн всього співтовариства відстає в 11-12 разів. Тобто саме настільки нижча продуктивність праці саме в тих секторах українського підприємництва, які, як наголошують деякі вітчизняні політики, мають стати локомотивами щодо подолання наслідків світової економічної кризи.

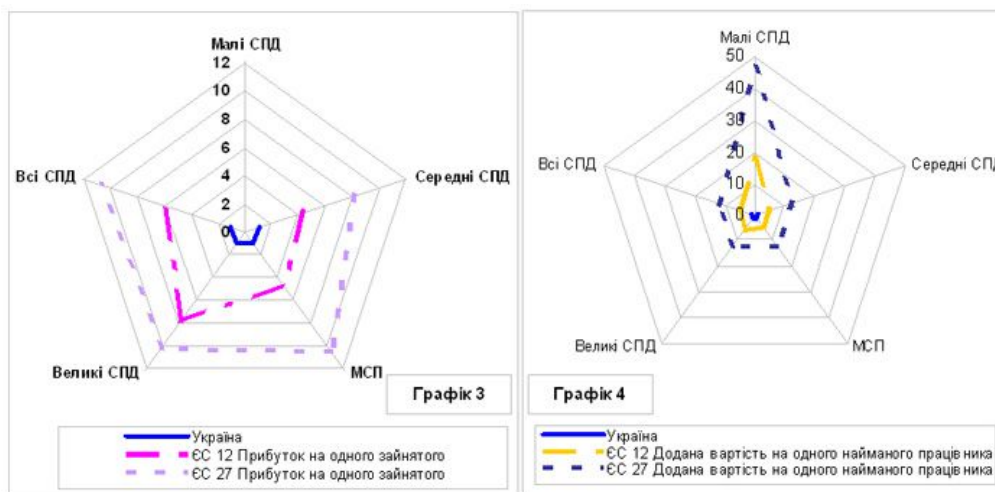
На графіках 3 та 4 крім відсутньої точки, що мала б характеризувати стан українських мікропідприємств, не зазначена ще й точка, що характеризує стан

продуктивності праці саме на малих підприємствах - СПД-юридичних особах. Відсутність цього показника пояснюється принизливим для економіки держави фактом – у 2007 році малі підприємства України «напрацювали» на 1846,9 млн.грн. збитків, або майже на €240 млн. (див. таблицю 8).

Таблиця 8.

Показники результативності економічної діяльності СМП-юридичних осіб в Україні у 2004-2007 роках [1, с. 145, 150, 173, 181].

	Показники	Од.вим.	2004	2005	2006	2007
1	Фінансовий результат (сальдо) від звичайної діяльності до оподаткування	млн.грн.	- 1 334,1	- 529,0	249,5	- 1 846,9
2	Рентабельність операційної діяльності	%	- 0,2	- 0,3	0,7	0,9
3	Чистий прибуток (збиток) всієї діяльності СМП	млн.грн.	- 1 960,0	- 1 291,3	- 631,9	- 2 964,4
4	Рентабельність всієї діяльності СМП	%	- 2,3	- 1,0	- 0,4	- 1,3

Показники результативності економічної діяльності СМП засвідчують стабільну тенденцію до нарощування масштабів збитковості цього сектора української економіки як за від'ємною динамікою обсягів фінансового результату до оподаткування підприємств, так і за від'ємною динамікою обсягів чистого прибутку від всієї діяльності СМП. Від'ємне значення показників, що характеризують економічні «ефекти господарської діяльності» вітчизняного малого підприємництва, свідчать про патологічний характер економічного абсцесу, що поширюється в сфері малої економіки, загальний стан якої не відповідає фундаментальним принципам підприємництва як суспільного явища.

Розірвати або, принаймні, призупинити ці руйнівні процеси в стані малого підприємництва можливо лише за рахунок підвищення рівня капіталізації підприємств, тобто системного нарощування обсягів капітального інвестування в процеси їх господарської діяльності. Як видно з наведених у таблиці 9 даних, обсяги капітальних інвестицій серед СМП-юридичних осіб мають за останні чотири роки тенденцію до зростання, що є, безумовно, одним з небагатьох позитивних показників, що характеризують ситуацію в загальному середовищі підприємств малої економіки.

Таблиця 9.

Обсяги валових капітальних інвестицій на одне підприємство -СПД-юридичну особу в Україні у 2004-2007 роках (тис.грн.)

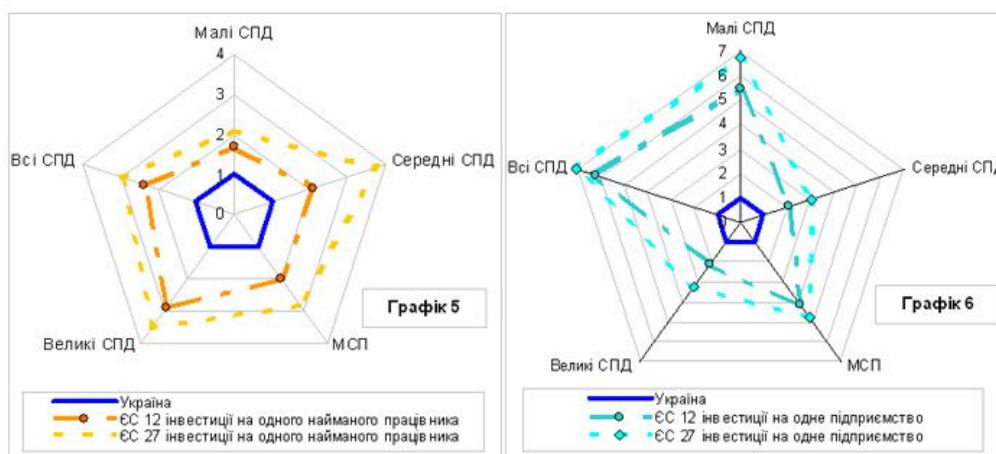
	Показники	2004	2005	2006	2007	2007, у €
1	Валові інвестиції на одне мале підприємство	50	65	98	136	18
2	Валові інвестиції на одне середнє підприємство	659	986	1 290	2 134	277
3	Валові інвестиції на одне мале та середнє підприємство	90	121	165	349	45
4	Валові інвестиції на одне велике підприємство	10 849	13 990	18 536	25 867	3 359
5	Валові інвестиції на одне підприємство СПД	246	308	395	539	70

Обсяги інвестицій в українському підприємстві у співвідношенні з показниками інвестиційної діяльності європейського підприємництва доводять, що саме в цьому аспекті вітчизняні підприємства поступово скорочують відставання. І хоча це відставання поки що залишається достатньо значним, цю ситуацію слід оцінювати як позитивну. Порівняння показників, що характеризують інвестиційні процеси серед всіх українських СПД, з середніми аналогами-показниками по групах країн ЄС12 та ЄС27 приведені на графіках 5 та 6.

Стан інвестиційних процесів в українському великому та середньому підприємстві засвідчує, що поступово скорочується дистанція відставання обсягів валових капітальних інвестицій, що здійснюється саме цими підприємницькими акторами. Якщо на початку нового сторіччя відставання таких вітчизняних підприємств від групи ЄС12 за показником обсягів інвестування було 4 -5-кратним, а від групи ЄС27 - 6-7-кратним, то у 2007 році і середні, і великі українські підприємства скоротили розрив більш ніж удвічі. При цьому вкрай глибока прірва залишається у розвитку інвестиційних процесів на українських малих

підприємствах: їх інвестиції в розвиток власних підприємств відстають від названих груп європейських країн у 5,5 до 7 разів.

Однак обсяги капітального інвестування СПД України розраховані на одного найманого працівника показують, що в національній економічній системі є певні позитивні зрушення. За цим показником (див. графік 5) вітчизняні підприємства у 2007 році значно скоротили відставання від європейських підприємств. Зростання обсягів інвестування на одного найманого працівника є необхідною умовою і базою розвитку робочої сили – підвищення її кваліфікації, професійності, складності виконуваних робіт, що, врешті-решт, веде до виробництва продукції зі значно вищою часткою доданої вартості. А це є економічною основою для серйозних аргументів щодо входження «на рівних» у континентальне та світове конкурентне середовище. Зрозуміло, що це лише перші позитивні паростки, що характеризують українське підприємництво, в тому числі й мале, як потенційно спроможне не тільки до зростання, а й, головним чином, до економічного розвитку. Проте для цього необхідний час, щоб ці позитиви перетворилися у стійку тенденцію підвищення рівня капіталізації вітчизняних підприємств. При цьому без державної економічної політики сприяння та підтримки цих процесів можна їх безповоротно розпорошити і не дочекатися через декілька років реальних результатів, які започатковані сучасними інвестиційними процесами.

Сьогодні ми можемо вести розмову про позитивні зрушення в інвестиційному процесі лише на підставі вартісних показників, що характеризують його обсяги. Реальний результат-ефект цілеспрямованої політики інвестування підприємництва проявляється через декілька років, коли в економічний простір суспільного споживання потрапляє продукція в натуральній формі й, бажано, нова, яка і є безальтернативним доказом ефективності інвестиційної політики.

Безжалісний молох світової економічної кризи, безумовно, суттєво порушить і без того слабкий стан української економічної системи. Однак головним при цьому є необхідність збереження того підприємницького прошарку, який і визначає в сучасній Україні її потенції щодо економічної еволюції у форматі вищих зразків техніко-технологічних змін у суспільному виробництві й забезпеченні гідного людини добробуту. Масштаб цієї задачі не вирішується локальними угрупованнями бізнесу. Це задача загальнонаціонального масштабу, навколо якої й має формуватися амбітна національна стратегія програмованого економічного розвитку України.

На превеликий жаль, майже за двадцять років незалежності країни суспільство так і не отримало від керівництва з вищих ланок управління державою жодної програми щодо перспектив розвитку України. Однак оптимізму додає той факт, що попри всі негаразди періоду «спроб та помилок» в науковому українському співтоваристві, управлінському середовищі, особливо в середньому його ланцюгу, взагалі в усьому суспільстві наростає розуміння, що фрагментарне управління державою - безперспективне. Життя за сценарієм «365 днів проїдання бюджету одного року» - це шлях в нікуди. Суспільно-економічний прогрес забезпечується на підставі прорахованих програм довгострокового розвитку, і це є сучасним викликом вищій ланці державного управління України.

Література:

1. Діяльність малих підприємств у 2007 році. Держкомстат України. Київ, 2008 р.
2. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності у 2007 році. Держкомстат України. Київ, 2008 р.
3. <http://ru.wikipedia.org/wiki/>
4. Enterprise & Industry. Annual Report 2007. http://ec.europa.eu/intrepreneurshipcraft/sme_perf_review/spr_main_en.htm

Стаття надійшла до редакції 24.11.2009 р.